

Åter från skugg

| av Peeter Luksep

Estland är ett av de före detta östländer som allra tydligast lämnat kommunismen bakom sig. Nu har man valt den tidigare ledande kommunisten Arnold Rüütel till president.
Håller Estland på att ändra kurs?

PRESIDENTSKIFTET I Estland kan visserligen ge en del inrikespolitiska konsekvenser men någon åsiktsförskjutning är det inte frågan om. Dels för att presidenten är maktlös, dels för att valsystemet kan ge märkliga effekter. Vilket det alltså gjorde.

LANDSBYGDEN VALDE

Presidenten väljs av ett elektorskollegium, som består av parlamentets 101 ledamöter samt 266 elektorer valda av kommunerna.

Dessa kommunalt valda elektorer fördelas på ett sätt som mycket kraftig missgynnar större kommuner. Huvudstaden Tallinn, med en tredjedel av Estlands invånare, har bara 10 elektorer av 266. Den näst största staden Tartu har 4, några ytterligare städer har två, och alla andra kommuner har en var. Dessa kommuner – socknar skulle vi nog säga – har ofta under tusen invånare, någon rentav under hundra.

Det innebär att 184 socknar tillsammans får majoritet i elektorsförsamlingen, trots att de sammanlagt representerar under 30 procent av landets invånare. Och eftersom varje socken skickar en elektor så räcker det att ha enkel majoritet i var och en av socknarna. Alltså kan det hända att elektorsförsamlingen kontrolleras med stöd av endast omkring 15 procent av väljarna!

Till saken hör att det just är i de rena landsbygdsområdena som de finns som är allra mest kritiska till den nya tidens Estland. På sovjettiden var livet i Estlands jordbrukskolchoser lite friare och lite rikare än i städerna. Det direkta förtrycket var längre bort, de egna täpporna och de goda möjligheter att stjäla gemensamma

tillgångar som byggnadsmaterial, bränsle och liknande underlättade vardagslivet. Livsmedel var gångbar valuta överallt i det forna Sovjet. Allt oavsett kvalitet kunde avsättas i de ständigt underförsörjda ryska storstäderna. En spädgris i bagageluckan garanterade tillgång till nästan vilken befattningshavare som helst.

Efter självständigheten har jordbruket privatiserats, omvärldens efterfrågan har minskat och ett Estland på väg till EU ställer helt andra hygien- och kvalitetskrav. Att försörja sig på lantbruk är möjligt för betydligt färre och kräver ansträngning. De flesta yngre har flyttat till tätorterna. Kvar i förfärliga hyreshus ute på åkrar i träda sitter pensionärer och drömmer sig tillbaka.

”Rüütel kan, som många som genomgått sovjetisk partiskolning, tala mycket länge utan att säga något.”

VEM ÄR RÜÜTEL?

Den president som landsbygdens pensionärer nu valt, Arnold Rüütel, var på 1980-talet en av de ledande politikerna i Sovjet-Estland. Han brukar säga att han var president i Estland vid tiden för självständigheten men han var egentligen ordförande i Estlands Högsta Sovjets presidium, ett organ som det självständiga Estland av uppenbara skäl inte känns vid.

Ingen kan erinra sig att han skulle ha uttryckt några egentliga politiska tankegångar. Rüütel kan, som många som genomgått sovjetisk partiskolning, tala mycket länge utan att säga något. Det främsta som han publicerat är en bok om mjölkning, vilket i sig är hedervärt men knappast ger någon bild av hans inre politiska tankar. Han har på senare år tillhört ett landsbygdsparti med en något reformkritisk inställning, men som samtidigt accepterar såväl EU- som NATO-medlemskap.

orna

Till hans goda sidor räknas hans förmåga att hålla sig väl med alla. Han var öppen för dialog med oppositionen i slutet av sovjettiden. Många i Estland anser också att hans diplomatiska förmåga bidrog till att landets frigörelse blev oblodig – även om andra påpekar att det lika väl kunde bero på att det i Estland inte fanns några sovjetiska OMON-förband och att den högsta sovjetiska militära befälhavaren hette Dudajev, som ägnade tiden i Estland åt att förbereda Tjetjeniens frigörelse.

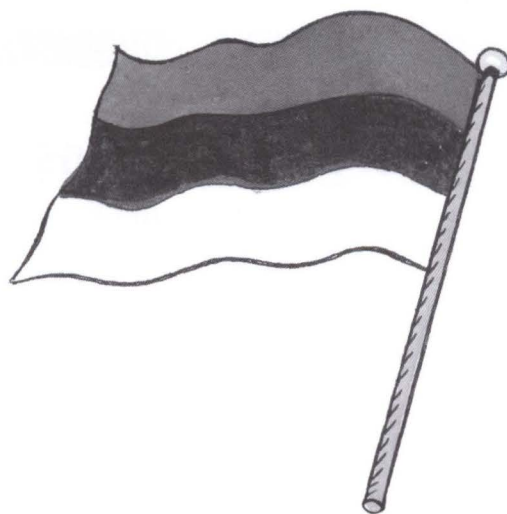
Förvisad till de politiska skuggorna efter 1992 har Rüütel iklätt sig rollen som sårad oskuld och har byggt upp sin popularitet igen medan regeringar slitit med mödosamma och inte alltid populära reformer. Han har länge haft stöd av ungefär en tredjedel av befolkningen – men det har också varit mycket tydligt att stödet funnits främst bland äldre och främst på landet. Det unga och moderna Estland uppfattar honom närmast som en pinsam anakronism.

MAKTLÖS MEN
MED SYMBOLVÄRDE

Den estniska presidenten kan återförvisa lagar till parlamentet för ytterligare beredning och han kan inom vissa gränser påverka utnämningar till högre statliga ämbeten. Det betyder att Rüütel inte kan förändra den estniska liberala ekonomiska politiken eller ens utrikespolitikens inriktning på EU och NATO.

Men samtidigt är presidenten en viktig opinionsbildare, såväl inom landet som utomlands. För ett litet och i världen okänt land som Estland är presidenten i hög grad ansiktet utåt. Och för alla som inte förstår det estniska valsystemets irrgångar kan valet av en tidigare ledande kommunist sända helt fel signaler om Estlands politiska inriktning. Visserligen har flera tidigare östländer upplevt samma situation. Men Estlands styrka var just att visa att Estland hade nått längre.

Med sina 73 år är Rüütel äldre än den avgående presidenten Meri. Han förväntas därför knappast sitta mer än en period och på gott och ont tror de flesta att han blir en ganska kraftlös president. Gott för att presidenten inte ska lägga sig i politiken, ont därför att presidenten behövs när det är oroligt i omvärlden.

SJÄLVRANNSAKELSE I REGERINGEN

Valsystemet hade visserligen stor betydelse för valet av Rüütel men allt kan inte skyllas på det. Lennart Meri lyckades bli omvald 1996 med samma valsystem.

När den nuvarande regeringskoalitionen, som ungefär motsvarar spektret från moderater till socialdemokrater hos oss, bildades så förhandlade man grundligt om politik och taburetter men lämnade presidentfrågan därhän. När valet närmade sig förmådde man inte komma överens inom koalitionen. En gemensam stark kandidat hade, i likhet med Meri 1996, kunnat få stöd bland småkommunernas elektorer, som oftast är partipolitiskt obundna. Det största regeringspartiet Fosterlandsförbundet genomled dessutom en uppsplitande inre strid mellan två kandidater.

Regeringen hade också kunnat förändra elektorskollegiets besynnerliga sammansättning. Mandatfördelningen gjordes 1992 i tron att landets små kommuner snart skulle slås ihop och att snedfördelningen därför skulle minska. Men förvaltningsreformen har dröjt. På senare tid har framför allt Reformpartiet bromsat i regeringen. De trodde att de därigenom skulle vinna stöd till sin presidentkandidat.

Det finns nu tendenser till självrannsakensedebatt som kan ställa koalitionen sammanhållning på prov. Oavsett detta så stöds grunderna i den estniska ekonomiska reformpolitiken av en stor majoritet såväl i befolkningen som bland väljarna. Någon kursändring är inte att vänta.

Peeter Luksep (luksep@algonet.se) är konsult på Kreab och var tidigare ledamot av Estlands kongress.

”Det unga och moderna Estland uppfattar honom närmast som en pinsam anakronism.”